

Το Χρονικό μιας Πολιτείας του Παντελή Πρεβελάκη

[Άρθρα / Πολιτισμός](#)

*Στις 24 Απριλίου 2021 κλείνουν 84 χρόνια από την συγγραφή του Χρονικού μιας Πολιτείας την άνοιξη του 1937, και στις 15 Μαρτίου συμπληρώνονται 35 χρόνια από την κοίμηση του δημιουργού του. Ας θυμηθούμε σήμερα **Το Χρονικό** με αφορμή την πτώση των αξιών στην εποχή μας.*

Το Χρονικό μιας Πολιτείας (1938) είναι κάτι περισσότερο από την προβολή της γενέθλιας πόλης • είναι η απεικόνιση της νοσταλγίας για έναν αρμονικό κόσμο που οι αξίες του έθεσαν τα θεμέλια της συγγραφικής δημιουργίας του Παντελή Πρεβελάκη και υπαγόρευαν την ιερότητα της αποστολής του ως μυθιστοριογράφου, ποιητή και θεατρικού συγγραφέα. Το Ρέθυμνο είναι μια ονομαστή πολιτεία της Κρήτης που φημίστηκε όχι μόνο γιατί υπήρξε ένα από τα λιμάνια της Μεσογείου, αλλά γιατί γέννησε ποιητές, ζωγράφους και διαπρεπείς επιστήμονες, και ακόμα γιατί - όπως γράφει ο Πρεβελάκης -, οι κάτοικοι του ήταν πολίτες σεμνοί, διαβασμένοι και καλότροποι. Μια πολιτεία που γνώρισε κάποτε ευτυχισμένους καιρούς, αλλά παρήκμασε, και τότε ένα από τα παιδιά της θα την ανασύρει από την λησμοσύνη και θα την τοποθετήσει έξω από τον χρόνο, ανυψώνοντάς την μέσα από την πνευματική δημιουργία, και προσφέροντάς την

στον Δημιουργό, καθώς στη βυζαντινή τέχνη προσφέρει ο άγιος ή ο δωρητής το ομοίωμα της εκκλησίας που έκτισε προς δόξαν Θεού.

Οι ανθρώπινες και πνευματικές αξίες που ενέπνευσαν τον βίο και τα έργα των ανθρώπων της πολιτείας αυτής, θα διαπλάσουν την ψυχή του συγγραφέα και θα γίνουν η κύρια πηγή από όπου θα αντλήσει τα νάματα της συγγραφικής του δημιουργίας. «Όποιος αναζητεί την ταυτότητά του», έγραψε αργότερα ο ίδιος «οφείλει να ανασκαλέψει τις ρίζες του» (*Δείχτες Πορείας*, σελ. 49). Δεν μας εκπλήσσει λοιπόν το γεγονός ότι ο Πρεβελάκης παρέμεινε πιστός στις πατροπαράδοτες αξίες ακόμα και στην ωριμότητά του, αρνούμενος να υποταχθεί στους συρμούς της εποχής του, και να καταβάλλει φόρο υποταγής στον υπερρεαλισμό ή σε άλλα νεοτερικά κινήματα που είχαν εισβάλει στην Ελλάδα. Η απόφαση αυτή στάθηκε το κύριο αίτιο της διακήρυξης του 'πιστεύω' του στις τριλογίες *Ο Κρητικός* (*Το Δέντρο* 1948, *Η Πρώτη Λευτεριά* 1949, *Η Πολιτεία* 1950) και *Οι Δρόμοι της Δημιουργίας* (*Ο Ήλιος του Θανάτου* 1959, *Η Κεφαλή της Μέδουσας* 1963, *Ο Άρτος των Αγγέλων* 1966), την εποχή που μέρος της ελληνικής διανόησης, συμπεριλαμβανομένου του συντοπίτη του Νίκου Καζαντζάκη, είχε υποκύψει στην εισβολή του 'ξένου χρόνου' (όπως αποκαλούσε ο Πρεβελάκης τις ξένες λογοτεχνικές και φιλοσοφικές τάσεις) αποδεχόμενο τις νέες ιδεολογίες και κυρίως την αποστασία από τον Θεό που είχαν καλλιεργηθεί προπολεμικά στην βόρεια Ευρώπη (Γαλλία, Γερμανία). Στο αριστουργηματικό θεατρικό έργο *Ο Λάζαρος* (1954), ο δραματουργός Πρεβελάκης δείχνει τον μαθητή του Χριστού (που συναισθάνεται μετά την ανάστασή του την ιερότητα της ζωής, και αρνείται να χρησιμοποιηθεί για την εγκατάσταση νέας εξουσίας, πράγμα που επιφέρει τον θάνατό του), να λέει: «Απελπισμένη η ανθρωπότητα λατρεύει τον Πρίαπο και τον Μαμωνά μέσ στις αγορές και τα πορνεία». Την υπεράσπιση των ανθρωπιστικών και πνευματικών αξιών, που εμφανίζει πρώτο *Το Χρονικό*, ο Πρεβελάκης θα υπερασπιστεί σε όλο το έργο του, ως την τρίτη ημιτελή τριλογία *Ερημίτες και Αποσυνάγωγοι* (*Ο Άγγελος στο Πηγάδι* 1970, *Η Αντίστροφη Μέτρηση* 1974), και ως το τελευταίο μεγαλειώδες ποίημά του *Ο Νέος Ερωτόκριτος* (1985).

Το Χρονικό είναι πράγματι καρπός νοσταλγίας! Νοσταλγίας ενός κόσμου που εξέθρεψε τον ίδιο τον συγγραφέα γιατί οι πολίτες του «ήταν όλοι παιδιά του ίδιου Πατέρα, και η πίστη τους στον Θεό ερμήνευε τον κόσμο και έδινε νόημα στη ζωή τους». Οι άνθρωποι εκείνοι «ήξεραν να πούνε ποιό είναι το ιερό, το δίκαιο, το όμορφο. Η ψυχή του καθενός συνηχούσε με την ομαδική ψυχή!». Αυτή την αρμονία, αποφάνθηκε ο Πρεβελάκης σε συνέντευξη του στον Άγγλο νεοελληνιστή Peter Mackridge (1972), «με έκανε να τη δω σα χαμένο παράδεισο η διαβίωσή μου στις πολυάνθρωπες πολιτείες της Δυτικής Ευρώπης, κατά τα κρίσιμα χρόνια του Μεσοπολέμου» (*Δείχτες Πορείας*, σελ. 17). Αυτή η νοσταλγία για τον αρχαϊκό και

ηρωϊκό κόσμο της Κρήτης στάθηκε η αφορμή αργότερα, κατά την διάρκεια της Γερμανικής Κατοχής της Αθήνας (1941-44) να συγγράψει την εποποιία *Παντέρμη Κρήτη* (1945) και την μυθιστορηματική τριλογία *Ο Κρητικός* (των αγώνων των Κρητών κατά των Τούρκων), που τον καθιέρωσαν ως πεζογράφο και εθνικό συγγραφέα. «Αυτά που έζησα εκείνα τα άγρια χρόνια [της ναζιστικής κατοχής] ξυπνήσανε μέσα μου τα μαρτύρια της φυλής μου», επιλέγει στη συνέντευξη εκείνη ο συγγραφέας «και με φέρανε συνάμα κοντύτερα στους ανθρώπους, όταν ο πόνος τους απέσπασε από την ραθυμία τους, και τους έριξε στον αγώνα και στην θυσία».

Το ηρωϊκό πνεύμα της Κρήτης, που πηγάζει από την πάτρια αγάπη, διατρέχει πράγματι μεγάλο μέρος της συγγραφικής δημιουργίας του Πρεβελάκη συνυφασμένο, καθώς είναι, με τον μύθο. Στην ομιλία του 'Το Ρέθεμνος ως ύφος Ζωής' (1977) ο συγγραφέας είχε αποφανθεί ότι *Το Χρονικό* είναι ένα συνταίριασμα μύθου και ιστορίας, μέσα από το οποίο ο συγγραφέας αισθητοποιεί τις ιδέες του, υπερβαίνοντας έτσι την θνητή του μοίρα και δείχνοντας συνάμα την πίστη του στην «παντοτινάδα της πατρίδας του». Ο Πρεβελάκης, με άλλα λόγια, κινούμενος από αγάπη για τον τόπο του, επεμβαίνει, και σύμφωνα με την *Ποιητική* του Αριστοτέλη, προσδίδει στα ιστορικά γεγονότα που διαδραματίζονται στη πάτρια γη ένα βαθύ και οικουμενικό νόημα ανάγοντάς τα στη διάσταση του μύθου – πρακτική τόσο γνωστή και δοκισμένη και από συγγραφείς της νότιας Ευρώπης, όπως ο Θερβάντες ή ο Πιραντέλλο. Η μυθιστορία καθίσταται έτσι 'Κυβωτός', θησαυρίζοντας στο ιερό της αιώνιες αλήθειες που μπορούν να αποδειχθούν λυτρωτικές για τον άνθρωπο, μάλιστα σε δύσκολους καιρούς, όπως στους δικούς μας. Την στέρεη κατασκευή της 'Κυβωτού' εγγυάται ένα γλωσσικό ύφος αδρό και συμπυκνωμένο, που συνάδει με το ήθος του Κρητικού λαού, και που στην περίπτωση του *Χρονικού*, ο Πρεβελάκης ομολογεί ότι είχε εμπνευστεί από τα *Απομνημονεύματα* ενός από τους πρωτεργάτες της Ελληνικής Επανάστασης κατά των Τούρκων (1821), του στρατηγού Μακρυγιάννη. Σε κάποιο άλλο κείμενό του, ο συγγραφέας ορίζει *Το Χρονικό* – όσον αφορά στο ύφος και στην γλώσσα -, «ως λαϊκό είδος που συγγενεύει με το συναξάρι» (*Δείχτες Πορείας*, σελ. 44), καθότι τούτο το τελευταίο «πλάθεται από έναν αυτοσχέδιο αφηγητή σε μια σύναξη πιστών για το μνημόσυνο ενός αγίου», επισημαίνοντας έτσι την αξία της γνησιότητας των λαϊκών αυτοσχέδιων αφηγήσεων – τόσο γνωστών και αγαπητών στο χώρο της Μεσογείου -, επειδή συνηχούν με την ψυχή των απλών ανθρώπων της υπαίθρου και της θάλασσας.

Η επιλογή των *Απομνημονευμάτων* του Μακρυγιάννη δεν είχε ως έρεισμα μόνο την δημοτική γλώσσα, τον ευθύ και απέριττο λόγο των αγωνιζομένων συνειδήσεων. Πήγαζε και από την απόφαση του συγγραφέα «να δημιουργήσει εκ των ενόντων» τους κανόνες της τέχνης του (*Δείχτες Πορείας*, σελ. 52). Και αν η γλώσσα ήταν ο

εσωτερικός κανόνας που εμφανίζει το ήθος του ανθρώπου, ένας άλλος, εξωτερικός κανόνας, ήταν η τέχνη της αγιογραφίας που η ίδια η πόλη υπαγόρευε στο εκλεκτό τέκνο της, εκείνο που ανέλαβε να υμνήσει την εικόνα της. Ο ίδιος ο συγγραφέας εξιστορεί (*Δείχτες Πορείας*, σελ. 51-52) ότι στην αρχή της συγγραφικής του δημιουργίας, όταν προσπαθούσε να συντάξει τους κανόνες της τέχνης του, στράφηκε από αγάπη και ευλάβεια στα ιερά και όσια της πατρίδας, ιδιαίτερα μάλιστα στην βυζαντινή αγιογραφία. Αυτός είναι ο λόγος που η αγιογραφία κατέχει τόσο μεγάλη θέση στο *Χρονικό*. Στην ερώτηση που ο ίδιος θέτει «τι μπορεί να διδάξει ένας αγιογράφος έναν συγγραφέα», απαντά: «Πρώτο απ' όλα την υποταγή σε έναν ιερό προορισμό, έπειτα την υπέρβαση του κόσμου των φαινομένων με την αφαίρεση των φθαρτών στοιχείων του • τέλος την αγάπη της καλής τεχνουργίας». Και συμπληρώνει ότι οι τεχνίτες της πόλης του «που δόξασε στο *Χρονικό*», τόσο οι αγιογράφοι, όσο και τα άλλα καλλιτεχνικά και μη επαγγέλματα, του δίδαξαν «χώρια από την αγάπη για το καλοδουλεμένο πράγμα, την ήρεμη εκείνη αυτοσυγκέντρωση που απορροφά σε στέρεες μορφές τις ψυχικές εκρήξεις που ιδιάζουν στην εποχή μας» (*Δείχτες Πορείας*, σελ. 52).

Το *Χρονικό* του Κρητικού συγγραφέα υπήρξε μια τέτοια 'ψυχική έκρηξη', καθώς οι μεγάλες εκείνες ψυχικές και μυσταγωγικές εκρήξεις του συμπατριώτη του Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, που είχε τόσο μελετήσει κατά την παραμονή του στην Ισπανία, και είχε ερμηνεύσει στα επιστημονικά του συγγράμματα (1935) ως ιστορικός της τέχνης. Μια 'ψυχική έκρηξη' νοσταλγίας για έναν κόσμο που οι πνευματικές του αξίες όμως δεν χάθηκαν, όσο και αν το Ρέθυμνο εκείνο του Πρεβελάκη, που άκμασε στα τέλη του 18^{ου} και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, δεν υπάρχει πιά. Φτάνει να διαβάσει κανείς *Το Χρονικό* υπό το φως των πνευματικών αγώνων του συγγραφέα για την διατήρηση και την υπεράσπιση των ανθρωπιστικών αξιών, ώστε να διαπιστώσει ότι οι αξίες της ζωής που ύμνησε ο Κρητικός συγγραφέας στα τέλη της δεκαετίας του '30, μπορούν και σήμερα να ζωοποιήσουν τις κοινωνίες, αν υπάρξει όχι η χλιαρή πίστη στον Θεό και στον άνθρωπο, που βλέπουμε να μας περιβάλλει, αλλά ιερό και αμείωτο πάθος.

Σημείωση

Παντελή Πρεβελάκη, *Δείχτες Πορείας. Δώδεκα Κείμενα*. Αθήνα, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 1985.

Χρύσα Δαμιανάκη

[\[email protected\]](#)

21.1.202

Επιλογή δημοσιευμάτων της Χρύσας Δαμιανάκη

για τον Παντελή Πρεβελάκη

«Οι Άξονες της Πνευματικής Δημιουργίας του Παντελή Πρεβελάκη», περιοδ. *Κοινωνικές Τομές*, τόμ. 74, 1996, σελ. 160-166.

«Η Διαφορετική 'Ανάβαση της Ψυχής' των δύο Κρητικών συγγραφέων Νίκου Καζαντζάκη και Παντελή Πρεβελάκη» στο *Ο Νίκος Καζαντζάκης και ο Κρητικός Πολιτισμός*. Διεθνές επιστημονικό συνέδριο, Ηράκλειο-Μυρτιά 28-30 Σεπτεμβρίου 2007, Ηράκλειο, ψηφιακή έκδοση, 2010.

«Το μεταφυσικό ρίγος και η δικαίωση του Ποιητή στον *Νέο Ερωτόκριτο* του Παντελή Πρεβελάκη», *Πρακτικά του Δεκάτου Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου*, επιμέλ. Ε. Καψωμένου, Χανιά 1-8 Οκτωβρίου 2006, Ηράκλειο, 2011, σελ. 381-389.

«Μιά άγνωστη μετάφραση του Παντελή Πρεβελάκη από την Ιταλική Αναγεννησιακή Λογοτεχνία», στο *Το Μεταφραστικό έργο του Παντελή Πρεβελάκη. Φιλολογική και Ιστορική προσέγγιση*. Επιμέλεια Κειμένων, Εισαγωγή, Κατάλογος, Χρύσα Δαμιανάκη. Πρόλογος Κ. Γεωργουσόπουλος, Αθήνα, Οι Εκδόσεις των Φίλων, 2014.

Βιβλιοκρισίες του βιβλίου *Το Μεταφραστικό έργο του Παντελή Πρεβελάκη. Φιλολογική και Ιστορική προσέγγιση*:

Κωστή Ηλ. Παπαδάκη, "Το μεταφραστικό έργο του Παντελή Πρεβελάκη", εφημ. *Ρεθεμνιώτικα Νέα* 30/4/2015

Βάλτερ Πούχνερ, *Παράβασις. Επιστημονικό Περιοδικό Τμήματος Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστημίου Αθηνών*, τόμος 15/2, 2017, σελ. 286-289

http://www.theatre.uoa.gr/fileadmin/theatre.uoa.gr/uploads/PARAVASIS/PARABASIS_15_ELLH

Χριστόφορος Χαραλαμπάκης, "Παντελής Πρεβελάκης: Ο ιδιοφυής μεταφραστής", περιοδ. *Νέα Εστία*, τεύχος 1877, Ιούνιος 2018, σελ. 175-183.

Ομιλία της επιμελήτριας του βιβλίου *Το Μεταφραστικό έργο του Παντελή Πρεβελάκη. Φιλολογική και Ιστορική προσέγγιση* (2014) Χ. Δαμιανάκη, κατά την

παρουσίαση του έργου στο Μουσείο 'Ν. Καζαντζάκης' στις 2 Σεπτεμβρίου 2015. Τίτλος της ομιλίας: «Μια πρόταση για το ουράνιο νάμα από το έργο των Ν. Καζαντζάκη και Π. Πρεβελάκη» (υπό δημοσίευση).

«Ν. Καζαντζάκης-Π. Πρεβελάκης. Από την Ισπανία ως την ηρωική Νουμάνθια και το μεγαλώνυμο Αρκάδι», εφημ. *Ρεθεμνιώτικα Νέα* 13/07/2016.

«Ο Νέος Έρωτόκριτος, ύστατος πνευματικός αγώνας του Παντελή Πρεβελάκη», περιοδ. *Φρέαρ*, τεύχος 25, Μάιος 2019. Εισήγηση στην «Επιστημονική συνάντηση. Παντελής Πρεβελάκης-Νίκος Καζαντζάκης: Γλώσσα, Μετάφραση, Ιστορία»: Ημερίδα Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας Θεσσαλονίκης, 30 Νοεμβρίου 2017. Εφημ. *Ρεθεμνιώτικα Νέα* 05/12/2017.

<https://bit.ly/2ZgL8IK>